

ตัวสถิติและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความนำ

การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างอิทธิพลของทรีตเมนต์ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมจะใช้ F-test โดยต้องการเปรียบเทียบวิธีประมาณพารามิเตอร์ระหว่างวิธีบูตสเตรปกับวิธีกำลังสองน้อยที่สุด ในบทนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับตัวสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานในการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมของแผนการทดลองแบบสุ่มตลอด (completely randomized design) รวมทั้งวิธีประมาณพารามิเตอร์โดยใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุดและวิธีบูตสเตรป ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 ตัวสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

การวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมเป็นวิธีที่ผสมผสานหลักการของการวิเคราะห์ความแปรปรวนกับการวิเคราะห์ความถดถอยเข้าด้วยกัน เมื่อมีตัวแปรร่วมที่มากับหน่วยทดลอง ซึ่งตัวแปรร่วมนี้จะเป็นแหล่งความแปรปรวนที่มิได้ควบคุมด้วยการทดลองและมีผลต่อตัวแปรตามในการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมนี้ เป็นการปรับผลการทดลองโดยขจัดส่วนที่มิได้ควบคุมอันเป็นผลมาจากตัวแปรร่วมออกไป

ตัวแบบของการวิเคราะห์ความแปรปรวนของแผนการทดลองแบบสุ่มตลอด

$$(1) \quad y_{i,j} = \mu + \tau_i + \epsilon_{i,j} \quad , \quad i = 1, 2, \dots, p$$

$$j = 1, 2, \dots, n_i$$

ตัวแบบของการวิเคราะห์ความถดถอย เมื่อตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เชิงเส้นกับตัวแปรตามคือ

$$(2) \quad y_{i..j} = \mu + \sum_{k=1}^q \beta_k (x_{i..j..k} - \bar{x}_{..k}) + \varepsilon_{i..j}$$

จาก (1) และ (2) จะได้ว่า

$$y_{i..j} = \mu + \tau_i + \sum_{k=1}^q \beta_k (x_{i..j..k} - \bar{x}_{..k}) + \varepsilon_{i..j} \quad , i = 1, 2, 3, \dots, p$$

$$j = 1, 2, 3, \dots, n_i$$

$$k = 1, 2, 3, \dots, q$$

โดยที่ p เป็นจำนวนทรีตเมนต์

n_i เป็นขนาดตัวอย่างในทรีตเมนต์ที่ i

q เป็นจำนวนตัวแปรอิสระ

$y_{i..j}$ หมายถึง ค่าสังเกตของตัวแปรตามจากหน่วยทดลองที่ j ทรีตเมนต์ที่ i

μ หมายถึง ค่าเฉลี่ยทั้งหมดของ y

τ_i หมายถึง อิทธิพลของทรีตเมนต์ที่ i

β_k หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์ความถดถอยของตัวแปรร่วมที่ k

$\bar{x}_{..k}$ หมายถึง ค่าเฉลี่ยของตัวแปรร่วมที่ k

$\varepsilon_{i..j}$ หมายถึง ค่าความคลาดเคลื่อนของการทดลองจากหน่วยทดลองที่ j ทรีตเมนต์ที่ i

การทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างอิทธิพลของทรีตเมนต์ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมจะพิจารณาตัวแบบและตัวสถิติดังนี้

ตัวแบบเต็มรูป (full model)

$$y_{i..j} = \mu + \tau_i + \sum_{k=1}^q \beta_k (x_{i..j..k} - \bar{x}_{..k}) + \varepsilon_{i..j}$$

ตัวแบบลดรูป (reduced model)

$$y_{i,j} = \mu + \sum_{k=1}^q \beta_k (x_{i..j.k} - \bar{x}_{..k}) + \varepsilon_{i,j}$$

ต้องการทดสอบ สมมติฐานว่าง $H_0 : \tau_1 = \tau_2 = \tau_3 = \dots = \tau_p = 0$

เทียบกับ $H_a : \text{มีทรีตเมนต์อย่างน้อยที่สุด 2 ทรีตเมนต์ ที่แตกต่างกัน}$

$$\text{ตัวสถิติทดสอบ คือ } F = \frac{(SSF-SSR)/(p-1)}{(SST-SSF)/(n-p-q)}$$

เมื่อ SSF คือ ผลบวกกำลังสองของการประมาณของตัวแบบเต็มรูป

SSR คือ ผลบวกกำลังสองของการประมาณของตัวแบบลดรูป

SST คือ ผลบวกกำลังสองรวม

$n =$ จำนวนหน่วยตัวอย่างทั้งหมดซึ่งเท่ากับ $\sum_{i=1}^p n_i$

จะปฏิเสธสมมติฐานว่าง เมื่อค่าตัวสถิติ $F > F_{\alpha}(p-1, n-p-q)$

จากตัวแบบเต็มรูป

$$y_{i,j} = \mu + \tau_i + \sum_{k=1}^q \beta_k (x_{i..j.k} - \bar{x}_{..k}) + \varepsilon_{i,j}$$

เราสามารถเขียนอยู่ในรูปสมการถดถอย โดยการสร้างตัวแปร dummy เพื่อแสดงอิทธิพลของทรีตเมนต์ได้ดังนี้

$$D_{1,1} = \begin{cases} 1 & \text{เมื่อเป็นทรีตเมนต์ที่ 1} \\ 0 & \text{เมื่อเป็นทรีตเมนต์อื่น} \end{cases}$$

$$D_{1,2} = \begin{cases} 1 & \text{เมื่อเป็นทรีตเมนต์ที่ 2} \\ 0 & \text{เมื่อเป็นทรีตเมนต์อื่น} \end{cases}$$

$$\vdots$$

$$\vdots$$

$$D_{1,p-1} = \begin{cases} 1 & \text{เมื่อเป็นทรีตเมนต์ที่ } p-1 \\ 0 & \text{เมื่อเป็นทรีตเมนต์อื่น} \end{cases}$$

จะได้ตัวแบบเต็มรูปแบบใหม่ดังนี้

$$y_{1,j} = \alpha_0 + \alpha_1 D_{1,1} + \alpha_2 D_{1,2} + \dots + \alpha_{p-1} D_{1,p-1} + \sum_{k=1}^q \beta_k (x_{1,j,k} - \bar{x}_{\dots k}) + \varepsilon_{1,j}$$

เมื่อ $\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_{p-1}$ คือสัมประสิทธิ์ความถดถอยของตัวแปร dummy
ซึ่งจะแสดงอิทธิพลของทรีตเมนต์ จากตัวแบบเต็มรูปแบบใหม่สามารถเขียนแทนด้วยเมทริกซ์ได้ดังนี้

$$\tilde{y} = X\tilde{\beta} + \tilde{\varepsilon}$$

เมื่อ $\tilde{y}$ เป็นเวกเตอร์ของค่าสังเกตหรือตัวแปรตามซึ่งมีขนาด $n \times 1$

X เป็นเมทริกซ์ของตัวแปรอิสระซึ่งมีขนาด $n \times (p+q)$

$\tilde{\beta}$ เป็นเวกเตอร์ของสัมประสิทธิ์ความถดถอยซึ่งมีขนาด $(p+q) \times 1$

$\tilde{\varepsilon}$ เป็นเวกเตอร์ของค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นซึ่งมีขนาด $n \times 1$

$$\tilde{y} = \begin{bmatrix} y_1 & n_1 \\ y_2 & n_2 \\ \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot \\ y_p & n_p \end{bmatrix} \quad \tilde{\varepsilon} = \begin{bmatrix} \varepsilon_1 & n_1 \\ \varepsilon_2 & n_2 \\ \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot \\ \varepsilon_p & n_p \end{bmatrix}$$

$$X = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 & (x_{1,1} - \bar{x}_{\dots 1}) & \dots & (x_{1,q} - \bar{x}_{\dots q}) & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & (x_{2,1} - \bar{x}_{\dots 1}) & \dots & (x_{2,q} - \bar{x}_{\dots q}) & 1 \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ 1 & 0 & 0 & 0 & (x_{p,1} - \bar{x}_{\dots 1}) & \dots & (x_{p,q} - \bar{x}_{\dots q}) & 1 \end{bmatrix} \begin{matrix} n_1 \\ n_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ n_p \end{matrix}$$

โดยที่ $\beta = (\alpha_0, \alpha_1, \dots, \alpha_{p-1}, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_q)'$

ตัวแบบลดรูป คือ

$$y_{i,j} = \alpha_0 + \sum_{k=1}^q \beta_k (x_{i,j,k} - \bar{x}_{\dots k}) + \varepsilon_{i,j}$$

ซึ่งสามารถเขียนแทนด้วยเมตริกซ์ได้ดังนี้

$$\tilde{y} = X\beta + \tilde{\varepsilon}$$

เมื่อ $\tilde{y}$ เป็นเวกเตอร์ของค่าสังเกตหรือตัวแปรตามซึ่งมีขนาด $n \times 1$

X เป็นเมตริกซ์ของตัวแปรอิสระซึ่งมีขนาด $n \times (q+1)$

β เป็นเวกเตอร์ของสัมประสิทธิ์ความถดถอยซึ่งมีขนาด $(q+1) \times 1$

$\tilde{\varepsilon}$ เป็นเวกเตอร์ของค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นซึ่งมีขนาด $n \times 1$

$$X = \begin{bmatrix} 1 & (x_{1.1} - \bar{x}_{.1}) & \dots & (x_{1.q} - \bar{x}_{.q}) & 1 \\ 1 & (x_{2.1} - \bar{x}_{.1}) & \dots & (x_{2.q} - \bar{x}_{.q}) & 1 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 1 & (x_{p.1} - \bar{x}_{.1}) & \dots & (x_{p.q} - \bar{x}_{.q}) & 1 \end{bmatrix} \begin{matrix} n_1 \\ n_2 \\ \vdots \\ n_p \end{matrix}$$

โดยที่ $\beta = (\alpha_0, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_q)$

2.3 วิธีการประมาณพารามิเตอร์

2.3.1 วิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Least Square Method)

วิธีประมาณพารามิเตอร์วิธีนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎีการประมาณเชิงเส้น (Theory of Linear Estimation) โดย คาร์ล เฟดริก เกาส์ (Karl Friedrich Gauss) ในปี ค.ศ. 1777-1855 และอังเดร แอนดรีวิช มาร์คอฟ (Andrei Andrewich Markov) ในปี ค.ศ. 1856-1922 ซึ่งมีหลักการในการประมาณพารามิเตอร์คือ ทำให้ผลบวกกำลังสองของความคลาดเคลื่อนมีค่าน้อยที่สุดซึ่งแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

จากตัวแบบ

$$y = X\beta + \varepsilon$$

เมื่อ $E(\varepsilon) = 0$ และ $Cov(\varepsilon) = \sigma^2 I_n$

ตัวประมาณกำลังสองน้อยที่สุดของ β คือ $\hat{\beta}$ ซึ่งทำให้ผลบวกกำลังสองของความคลาดเคลื่อน (sum square error) หรือ SSE มีค่าน้อยที่สุด

$$\begin{aligned} \text{SSE} &= \hat{\varepsilon}'\hat{\varepsilon} \\ &= (y - X\hat{\beta})'(y - X\hat{\beta}) \\ &= y'y - y'X\hat{\beta} - \hat{\beta}'X'y + \hat{\beta}'X'X\hat{\beta} \\ &= y'y - 2\hat{\beta}'X'y + \hat{\beta}'X'X\hat{\beta} \end{aligned}$$

การหาค่าน้อยที่สุดของผลบวกกำลังสองของความคลาดเคลื่อนทำได้โดยหาอนุพันธ์ (differentiate) เทียบกับ $\hat{\beta}_i$ แล้วกำหนดให้เท่ากับ 0

$$\frac{\partial \text{SSE}}{\partial \hat{\beta}_i} = \begin{bmatrix} \frac{\partial \text{SSE}}{\partial \hat{\beta}_1} \\ \vdots \\ \frac{\partial \text{SSE}}{\partial \hat{\beta}_p} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ \vdots \\ 0 \end{bmatrix} = 0$$

$$-2X'y + 2X'X\hat{\beta} = 0$$

$$(X'X)\hat{\beta} = X'y$$

$$\hat{\beta} = (X'X)^{-1}X'y$$

2.3.2 วิธีบูตสแตรป (Bootstrap Method)

วิธีการหาตัวประมาณของพารามิเตอร์วิธีนี้เป็นวิธีที่เสนอขึ้นโดย แบริดเลย์ เอเฟรอน (Bradley Efron) ในปี ค.ศ. 1979 โดยมีหลักเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นคือ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบใส่คืน (with replacement) ขนาดเท่ากับจำนวนตัวอย่างหรือข้อมูลที่มีอยู่ เพื่อสร้างข้อมูลชุดใหม่แล้วนำมาใช้ในการประมาณค่าพารามิเตอร์ที่สนใจ

สำหรับการหาตัวประมาณวิธีนี้จะใช้เทคนิคมอนติคาร์โล โดยนำเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการสุ่มตัวอย่าง มีขั้นตอนการทำงานดังนี้

1. สร้างตัวเลขสุ่ม เพื่อนำไปใช้ในการสุ่มตัวอย่างแบบใส่คืน
2. จากตัวอย่างที่ได้แต่ละชุด นำมาหาค่าประมาณของพารามิเตอร์หรือ

ค่าตัวสถิติที่น่าสนใจ

ตัวอย่างของวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบใส่คืนและโปรแกรมใช้งานจะเสนอรายละเอียดไว้ในภาคผนวก ก

การหาตัวประมาณโดยวิธีบุคคลแปร

จากตัวแบบ

$$\tilde{y} = X\tilde{\beta} + \tilde{\varepsilon}$$

เมื่อ $E(\tilde{\varepsilon}) = \tilde{0}$ และ $\text{Cov}(\tilde{\varepsilon}) = \sigma^2 I_n$

ความคลาดเคลื่อนเป็นตัวแปรสุ่มแบบต่อเนื่องที่มีการแจกแจงแบบเดียวกันและเป็นอิสระซึ่งกันและกัน (identically independent distribution)

นั่นคือ $\varepsilon_i \sim F$, $i = 1, 2, \dots, n$

เมื่อ F เป็นการแจกแจงความน่าจะเป็นที่ไม่ทราบ

การหาตัวประมาณกระทำตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. คำนวณหาค่า $\hat{\beta}$ โดยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด

$$\hat{\beta} = (X'X)^{-1}X'y$$

$$\text{ดังนั้น } \hat{y} = X\hat{\beta}$$

$$\hat{\varepsilon} = y - \hat{y}$$

$$\text{กล่าวคือ } \hat{\varepsilon}_i = y_i - \hat{y}_i, \quad i=1,2,3,\dots,n$$

2. สุ่ม $\hat{\varepsilon}_i$ แบบใส่คืน (with replacement) ขนาด n จะได้ผลลัพธ์ดังนี้

$$\varepsilon^*_1, \varepsilon^*_2, \varepsilon^*_3, \dots, \varepsilon^*_n$$

3. นำค่า ε^*_i มาพิจารณาโดยรวมไว้ในสมการจะได้ว่า

$$\begin{aligned} y^* &= X\hat{\beta} + \hat{\varepsilon}^* \\ &= \hat{y} + \hat{\varepsilon}^* \end{aligned}$$

คำนวณหาค่า $\hat{\beta}^*$ โดยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด โดยยึดหลักเกณฑ์

เดียวกัน คือทำการหา $\hat{\beta}^*$ ซึ่งเป็นตัวประมาณกำลังสองน้อยที่สุดของ $\hat{\beta}$ ที่ทำให้

$$SSE^* = \sum_{i=1}^n \hat{\varepsilon}_i^{*2} = \hat{\varepsilon}^{*'} \hat{\varepsilon}^* \quad \text{มีค่าต่ำสุด}$$

โดยการหาอนุพันธ์ของ SSE^* เทียบกับ $\hat{\beta}^*$ แล้วกำหนดให้เท่ากับ 0 นั่นคือ

$$\begin{aligned} SSE^* &= \hat{\varepsilon}^{*'} \hat{\varepsilon}^* \\ &= (y^* - X\hat{\beta}^*)' (y^* - X\hat{\beta}^*) \\ &= (y^{*'} - \hat{\beta}^{*'} X') (y^* - X\hat{\beta}^*) \\ &= y^{*'} y^* - y^{*'} X\hat{\beta}^* - \hat{\beta}^{*'} X' y^* + \hat{\beta}^{*'} X' X\hat{\beta}^* \\ &= y^{*'} y^* - 2\hat{\beta}^{*'} X' y^* + \hat{\beta}^{*'} X' X\hat{\beta}^* \end{aligned}$$

$$\frac{\partial SSE^*}{\partial \hat{\beta}^*} = \begin{bmatrix} \frac{\partial SSE^*}{\partial \hat{\beta}_1^*} \\ \vdots \\ \frac{\partial SSE^*}{\partial \hat{\beta}_p^*} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ \vdots \\ 0 \end{bmatrix} = 0$$

$$-2X' y^* + 2X' X\hat{\beta}^* = 0$$

$$X' X\hat{\beta}^* = X' y^*$$

$$\hat{\beta}^* = (X' X)^{-1} X' y^*$$

4. กระทำตามขั้นตอนในข้อ 2-3 ซ้ำ 50 ครั้ง จะได้ $\hat{\beta}^{*1}, \hat{\beta}^{*2}, \dots, \hat{\beta}^{*50}$
5. คำนวณหาค่า $\bar{\hat{\beta}} = \frac{\sum_{i=1}^{50} \hat{\beta}^{*i}}{50}$

2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปี ค.ศ. 1979 แบริดเลย์ เอฟรอน (Bradley Efron) ได้ศึกษาและนำเอาวิธีบูตสเตรปมาใช้ในการประมาณค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสัมประสิทธิ์ความถดถอย $(\text{Var}(\hat{\beta}_k^*))^{1/2}$ ในสมการการถดถอยที่มีตัวแบบยุ่งยากซับซ้อนและไม่ทราบลักษณะการแจกแจงของความคลาดเคลื่อน เมื่อสมการมีตัวแบบทั่วไป คือ

$$\tilde{y} = X\tilde{\beta} + \varepsilon$$

และประมาณสัมประสิทธิ์ความถดถอยโดยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด สุ่มตัวอย่างซ้ำด้วยเทคนิคมอนติคาร์โลโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งจะมีขั้นตอนการประมาณค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสัมประสิทธิ์ความถดถอยเช่นเดียวกันกับในหัวข้อการหาตัวประมาณโดยวิธีบูตสเตรปจะได้ว่า

$$\text{Var}(\hat{\beta}_k^*) = \frac{\sum_{i=1}^N (\hat{\beta}_k^{*i} - \bar{\hat{\beta}}_k^*)^2}{N-1}, \quad k = 1, 2, \dots, p$$

โดยที่ N คือจำนวนครั้งในการทำสุ่มตัวอย่างใหม่ของวิธีบูตสเตรปที่เหมาะสมควรอยู่ในช่วง 50-200 ครั้ง

ต่อมาในปี ค.ศ. 1983 เดวิด เอ ฟรีแมน (David A. Freeman) และ สตีเฟน ซี ปีเตอร์ (Stephen C. Peters) ได้นำวิธีการนี้ไปใช้ในการประมาณค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและพหุภาคย์ในการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้น เมื่อขนาดของตัวอย่างมีจำนวนจำกัดและไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นที่กำหนด สรุปผลได้ว่าวิธีบูตสเตรปสามารถประมาณค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสัมประสิทธิ์ความถดถอยได้ดีและเข้าใกล้ค่าจริงมากกว่าค่าประมาณที่หาได้จากสูตรทั่วไป